

Городянська Л. В.

*кандидат економічних наук, доцент, член-кореспондент АЕН України, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем фінансового забезпечення військ (сил) Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4482-1690>*

**НЕОБХІДНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Повномасштабна збройна агресія росії призвела до руйнівних наслідків для економіки України, вимушеного переміщення населення, у т. ч. за кордон. Глибокий спад виробництва, блокування портів, знищення транспортно-логістичної й соціальної інфраструктури цілих регіонів зумовили стрімке скорочення доходів населення та зростання рівня безробіття. Війна спричинила гуманітарну кризу в Україні. Змінилася структура смертності, скалічено долі тисяч людей, щодня відбувається масове внутрішнє переміщення економічно активного населення, що неухильно призводить до істотних втрат людського потенціалу України.

Разом із розв'язанням низки нагальних проблем в умовах збройної агресії рф Уряд шукає можливості економічного відновлення України. Незважаючи на значні руйнування, втрати людей, чільне місце посідають питання пошуку підходів до відновлення людського потенціалу, професійної адаптації цивільного населення працездатного віку та військовослужбовців, звільнених з військової служби.

Метою роботи є пошук можливостей відновлення людського потенціалу України в умовах воєнного стану.

Досліджень в умовах воєнного стану вкрай недостатньо, незважаючи на періодичну повторюваність викликів і загроз. Західні експерти розглядають два рівні воєнних загроз – воєнно-політичний та військовий [1].

Воєнно-політичні загрози виникають на тлі загострення етнічних, релігійних, соціальних, цивілізаційних та ідеологічних інтересів. Причинами конфліктів людства можуть бути: боротьба за ресурси, епідемії, кліматичні зміни внаслідок потепління, активізація міграційних процесів та ін.

Військові загрози в сучасних умовах пов'язані із широкомасштабним використанням інноваційних технологій та створенням якісно нового покоління технічного оснащення військ – озброєння на основі штучного інтелекту, нанотехнологій і роботизованих комплексів. В умовах збройної агресії розширюються простір і масштаби військових дій (на землі, морі, у повітрі та космосі) з одночасним ураженням військових і невійськових об'єктів. Такий сценарій ведення війни має місце в результаті неспровокованого повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Економічні наслідки війни. Збройна агресія рф призвела до руйнування потужностей та інфраструктури України, окупації близько 20 % її території [2,

с. 20], логістичних труднощів, падіння внутрішнього попиту, ВВП і безпрецедентних людських втрат. Війна спричинила масштабні фінансово-економічні збитки, демографічні зміни, втрати виробничого й людського потенціалу, особливо інтелектуального потенціалу економічно активної частини населення України. Рятуючись від війни, тисячі людей були змушені емігрувати з України до європейських та інших країн. За даними ООН, станом на 7 вересня 2022 р. чисельність біженців з України перевищила 11,16 млн осіб, із них майже 36 % отримали тимчасовий захист у Європі [3]. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців від 28 лютого 2022 р. та станом на 30 серпня 2022 р. до України повернулося майже 5,3 млн осіб [4].

Людський потенціал, який розглядають переважно на макроекономічному рівні, є ключовою рушійною силою економічного зростання держави. Серед низки показників людського потенціалу значну інформаційну цінність має Human Development Index (Індекс людського розвитку), в основу якого покладено три важливих і взаємопов'язаних компоненти: здоров'я людини, зокрема середня очікувана тривалість життя; інтегральний показник рівня освіти; економічний рівень життя населення (обсяг ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності в доларах США). Втрати людського потенціалу внаслідок міграції, смерті, каліцтва, внутрішнього переміщення разом із руйнуванням інфраструктури призводять до скорочення ВВП на одну особу, який у 2021 р. за даними Світового банку був на рівні 4 835,6 дол. США [5]. За даними Державної служби статистики України, реальний ВВП у II кв. 2022 р. зменшився порівняно з відповідним періодом 2021 р. на 37,2 % [6]. Підприємства вимушені призупиняти виробництво товарів (робіт, послуг). Разом із цим від початку повномасштабного вторгнення постала загроза зростання безробіття.

В умовах воєнного стану та загроз для нашої країни Уряд представив План відновлення України [7], реалізація якого дасть можливість створити підґрунтя для майбутньої відбудови та розвитку національної економіки протягом наступних 10 років. У межах цього документа, що складається з 15 національних програм, визначено основні напрями відновлення зруйнованої економіки як у воєнний, так і в повоєнний періоди. Одним із пріоритетних напрямів Плану відновлення України є «Освіта і наука» [8], на розвиток якого заплановано виділити 5 млрд дол. США [7].

Для забезпечення економічного зростання держави в умовах військових загроз українською важливою є інтеграція науки, освіти та бізнесу. Враховуючи економічні наслідки війни для України й людей, які зазнали травматичного стресу, вважаємо, що пріоритетним напрямом відновлення людського потенціалу є *освіта дорослих*. У межах цього напряму доцільно на базі закладів вищої освіти України створити навчальні курси й організувати їх викладання за інноваційними навчальними програмами. Необхідно комплексно підійти до вибору заходів задля відновлення складової людського потенціалу – інтелектуального потенціалу людини, що втратила роботу та зазнала стресу в умовах війни. Сутність комплексного підходу в цьому дослідженні полягає в поєднанні методів навчання та надання психосоціальної підтримки людині з метою її

професійної адаптації й відновлення психоемоційного стану особистості в нестабільних умовах збройної агресії росії проти України. Саме в умовах невизначеності майбутнього та загрози безпеці й життю людей дуже важливо розробити та запровадити в навчальний процес дорослих програми надання психологічної реабілітації, професійної адаптації й соціальної підтримки економічно активної частини населення.

Одним із деструктивних наслідків воєнного стану є зростання безробіття. Так, за оцінками Національного банку України, станом на липень 2022 р. воно дорівнює 35 % [2, с. 29]. Пожвавленню попиту на робочу силу сприятиме відновлення економічної активності вітчизняних підприємств.

Спираючись на концепцію навчання людини протягом усього життя та відповідно до оперативної цілі 2.4 Стратегії людського розвитку на 2021–2023 роки [9], визначимо напрями відновлення людського потенціалу держави, серед яких пріоритетними в умовах війни є забезпечення якості вищої освіти й розвитку освіти дорослих.

Відновлення людського потенціалу в умовах воєнного стану доцільно здійснювати за такими напрямками:

- 1) перекваліфікація людини, яка втратила роботу та водночас психоемоційно травмована наслідками війни;
- 2) професійна підготовка, перепідготовка й адаптація військовослужбовця, якого можливо не лише травмовано, а й скалічено та, як наслідок, демобілізовано за станом здоров'я.

Отже, враховуючи усе наведене вище, необхідна розбудова гнучкої системи освіти дорослих, яка дасть можливість в умовах воєнного й повоєнного стану перекваліфікувати, професійно підготувати або перепідготувати та адаптувати людей до мирного життя, створити робочі місця і стимулювати повернення людей до України.

Список використаних джерел

1. Трансформації воєнних загроз й основ оборонної політики в сучасних умовах. *НІСД* : вебсайт. 2010. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/transformacii-voennikh-zagroz-y-osnov-oboronnoi-politiki-v> (дата звернення: 12.09.2022).

2. Інфляційний звіт: липень 2022 року / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q3.pdf?v=4 (дата звернення: 12.09.2022).

3. Ukraine Refugee Situation. *Operational data portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 12.09.2022).

4. Overview of the current state of education and science in Ukraine in terms of russian aggression (as of August 15 – September 03, 2022) / Ministry of education and science of Ukraine. URL: <https://drive.google.com/file/d/1YQ6E81pexxrIQv2B0qNYX3zMEBosrZdm/view> (станом на 13.09.2022).

5. GDP per capita (current US\$) / The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (дата звернення: 08.09.2022).

6. Здійснено оперативну оцінку ВВП за II квартал 2022 року / Державна служба статистики України. 2022. 8 верес. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (станом на 13.09.2022).

7. План відновлення України. *Відновлення України*: вебсайт. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2022).

8. План відновлення. Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/НО.проєкт.Плану.відновл.Осв.і.науку-19.08.2022.pdf> (дата звернення: 12.09.2022).

9. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021–2023 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1617-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.09.2022).